

Arkeologisk utredning del av Helgona-Berga 3:1

Helgona socken
Nyköpings kommun
Södermanlands län

Rapport 2021:02

Tove Stjärna & Åke Johansson

Upphovsrätt om inget annat anges enligt

Creative commons licens CC BY.

Kartmaterial från Lantmäteriet är undantaget.

Fotografier: Arkea kulturmiljö AB

Omslagsbild: Objekt 1, vägsträckning som löper
i västra delen av utredningsområdet.

Arkeologisk utredning del av Helgona-Berga 3:1

Helgona socken
Nyköpings kommun
Södermanlands län
Del av fastigheten Helgona-Berga 3:1

Tove Stjärna & Åke Johansson

Arkea kulturmiljö rapport 2021:02

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens diarienummer:	431-5999-2021
Arkea kulturmiljös projektnummer:	2021-02
Landskap:	Södermanland
Län:	Södermanland
Kommun:	Nyköping
Socken:	Helgona
Fastighet:	Del av Helgona-Berga 3:1
Koordinatsystem:	SWEREF99TM
Typ av undersökning:	Arkeologisk utredning
Projektgrupp:	Tove Stjärna (projektledare) Åke Johansson (bitr projektledare)
Företagare:	Privatperson
Undersökningsperiod:	November 2021
Fynd:	Nej

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Administrativa uppgifter	4
Sammanfattning	6
Bakgrund	8
Uppdraget	8
Topografi och fornlämningsmiljö	8
Genomförande	10
Syfte	10
Metod	10
Resultat	12
Kart- och arkivstudier	12
Fältinventering	14
Sökschaktning	14
Referenser	16
Bilagor	
1. Objekttabell	
2. Schakttabell	

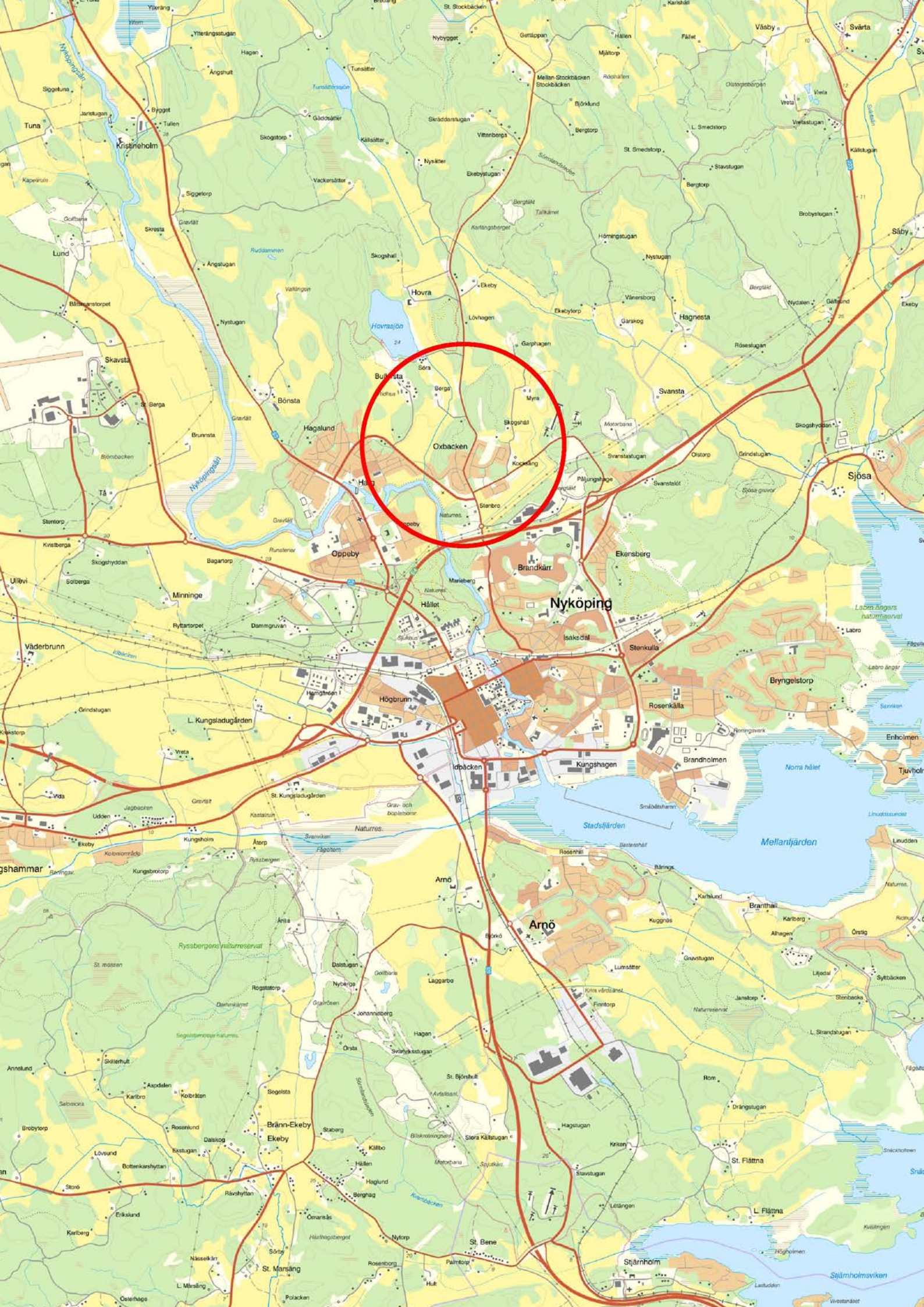
SAMMANFATTNING

Arkea kulturmiljö har på uppdrag av Länsstyrelsen i Södermanlands län genomfört en arkeologisk utredning inom del av fastigheten Helgona-Berga 3:1, Helgona socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län.

Utredningens syfte var att klargöra fornlämningsbilden inför detaljplanearbete för uppförande av bostäder. Om fornlämning påträffades skulle denna även preliminärt avgränsas med hjälp av sökschakt.

Inga fornlämningar fanns registrerade inom området sedan tidigare. I utredningsområdets västra kant löpte en väg som återfinns på historiska kartor från 1809 och framåt. I övrigt påträffades inom området inga lämningar synliga ovan mark. Sökschaktning utfördes inom sex objekt lämpliga för boplats. Inga fornlämningar påträffades dock vid sökschaktningen och utredningen har sålunda konstaterat att utredningsområdet ej innehåller fornlämning. Den enda lämning som finns inom området utgörs av den historiska vägdragningen och denna har i och med utredningen getts antikvarisk status övrig kulturhistorisk lämning samt registrerats i kulturmiljöregistret (KMR) med nummer L2021:8151.

Fig. 1. Översiktskarta med utredningsområdet ungefärligt markerat med röd cirkel. Skala 1:50 000.

BAKGRUND

Uppdraget

Länsstyrelsen i Södermanlands län beslutade 2021-10-11 att en arkeologisk utredning skulle utföras av del av fastigheten Helgona-Berga 3:1 inom Helgona socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län (beslut d.nr 431-5999-2021). Topografin samt närheten till kända fornlämningar gjorde att Länsstyrelsen bedömde att det fanns risk för idag okända fornlämningar inom utredningsområdet, vilket stod inför att detaljplaneläggas och bebyggas med bostäder. Företagaren var en privatperson.

om utredningsområdet har det tidigare funnits resterna efter ett torp (lägenhetsbebyggelse, L1982:749) vilket nu sannolikt är helt eller delvis borta i och med anläggandet av villor samt väg.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet var beläget cirka tre kilometer norr om Nyköpings stad, inom del av fastigheten Helgona-Berga 3:1 i Nyköpings kommun, Södermanlands län (fig. 1 och 2). Utredningsområdet begränsades i sin östra del av Runtunavägen och i sin västra del av en äldre brukningsväg. Området uppgick i sin helhet till en yta av cirka 2,5 hektar.

Utredningsområdet utgjordes huvudsakligen av en sydostsluttande höjdrygg och var beläget på mellan 25 och 45 m.ö.h. Områdets norra delar bestod till stor del av berg i dagen och blockig morän, medan de mellersta och södra delarna består av moränavsatser omväxlande med sankpartier. Markslaget utgjordes av sandig morän och urberg. Området var avverkat, markberett och återplanterat med tall som vid utredningstillfället vuxit sig ca 3–4 m hög (se fig. 3).

Utredningsområdet har tidigare inte varit föremål för några arkeologiska undersökningar och det fanns inom området inga kända lämningar. Väster om utredningsområdet, på samma höjdrygg, återfinns ett gravfält (L1984:1096) samt några ensamliggande gravar (L1984:1325, 1324 och 1323). Samtliga kan sannolikt dateras till äldre järnålder. Strax öst

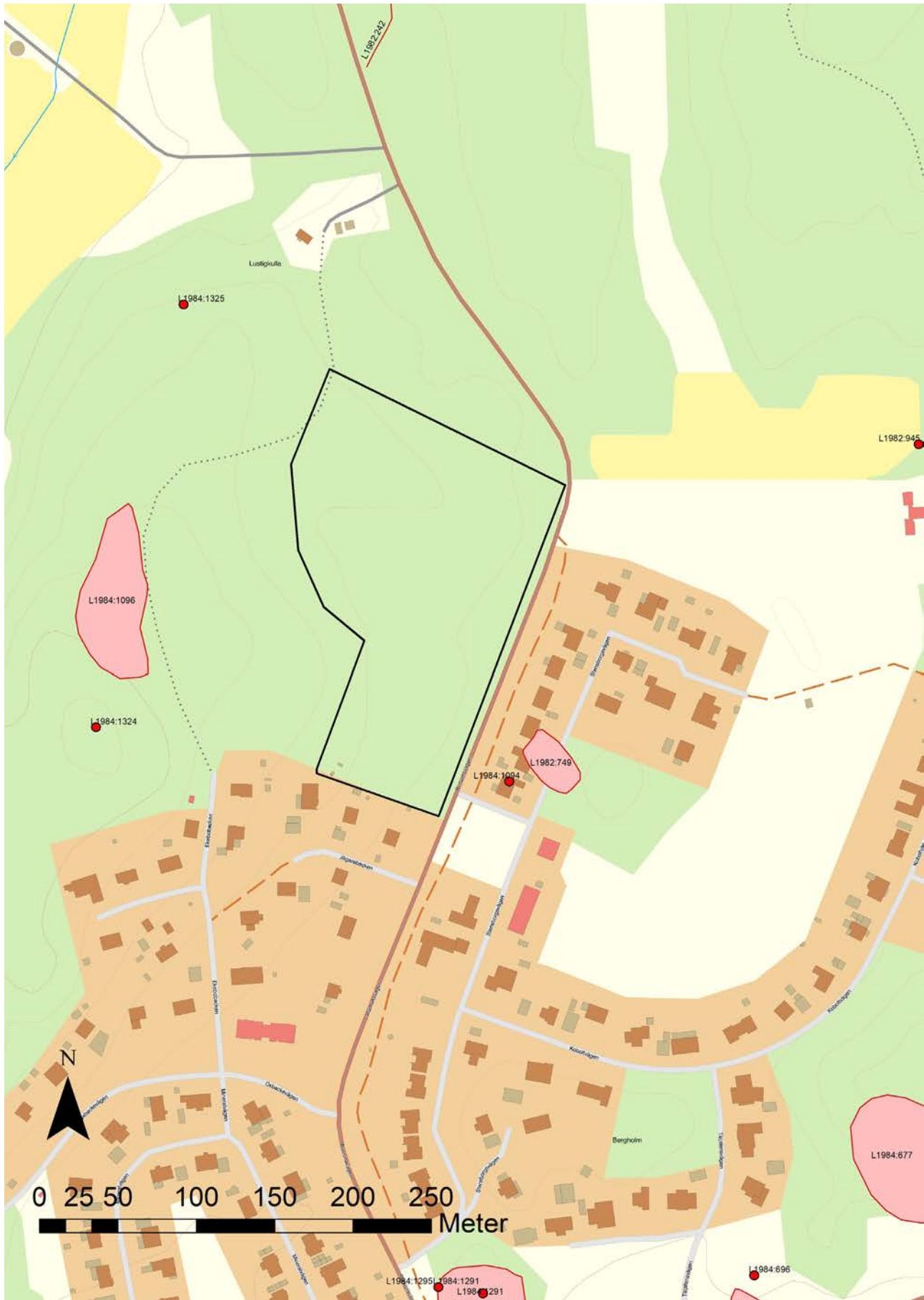

Fig. 2. Topografiska kartan med utredningsområdet markerat med svart ram samt lämningar registrerade i KMR markerade med rött. Skala 1:2000.

GENOMFÖRANDE

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen var att fastställa om det fanns några fornlämningar inom utredningsområdet. Påträffades fornlämningar skulle även dessa preliminärt avgränsas inom ramen för utredningen.

Utredningens resultat skulle kunna användas av Länsstyrelsen som ett beslutsunderlag inför fortsatta åtgärder. Resultatet skulle även kunna användas som planeringsunderlag för företagaren samt Nyköpings kommun.

Metod

Utredningen bestod av kart- och arkivstudier, en noggrann inventering av området samt sökschaktning med grävmaskin.

Kartstudien har bestått av en genomgång av befintligt äldre kartmaterial som hämtats från Lantmäteriets digitala arkiv över historiska kartor. Syftet med kartstudierna var framförallt att få kännedom om markanvändningen i äldre tider samt indikationer på äldre bebyggelse och gränsdragningar. Ett urval av det historiska kartmaterialet har rektifierats. Kartstudien har även omfattat SGU:s (Sveriges geologiska undersökningars) kartor över jordarter och strandlinjenivåer i syfte att förstå förutsättningarna för förhistoriska boplatser.

Arkivstudierna har omfattat en genomgång av Riksantikvarieämbetets digitala kulturminnesregister Fornsök. Syftet med arkivstudierna var att få en djupare förståelse av fornlämningsbilden i området och de möjliga indikationer på fornlämning som kan tänkas förekomma.

Fältinventeringen bestod av en noggrann besiktning av hela området. Besiktningsförhållandena var relativt goda trots delvis tät tallplantering.

Inventeringen efterföljdes av sökschaktning med grävmaskin inom de sex objekt som bedömdes vara lämpliga för förhistoriska boplatser (se fig. 4). Samtliga schakt beskrevs i text samt mättes in med RTK-GPS med en standardavvikelse på 0,02 meter. Inmätningar gjordes i SWEREF99TM och höjdsystem RH2000. Samtliga schakt återfylldes efter utredningen. Beskrivningar av schakt, objekt samt schaktplan återfinns i bilaga 1, 2 samt på sidan 15.

Arbetet har utförts av Tove Stjärna och Åke Johansson, Arkea kulturmiljö AB.

Fig. 3. Översiktsfoto över utredningsområdet. Foto taget mot sydost.

Fig. 4. Sökschaktning med grävmaskin.

RESULTAT

Kart- och arkivstudier

Utredningsområdet ligger i sin helhet inom Bergs ägor i Helgona socken.

Det äldre kartmaterialet är av varierande kvalitet. En ägomätning från 1690 respektive en ägomätning från 1699 består av skissartade teckningar.

På kartan från 1690 kan man se läget för Berga gård och dess inägor, kartan täcker dock ej in utredningsområdet. På följande karta från 1699 är utredningsområdet med och strax söder om utredningsområdet finns på höjdpartiet antecknat ”förbudin Jägare Parck” och även på 1809 års gränsbestämningsskarta är området markerat som ”Krono Jagbacke här inom”. (se fig. 6 och 7). På arealavmätningen från 1830 benämns området som ”Karta öfver Berga Jägarebacke”. Området uppges bestå av skog och betesmark och den genom området löpande vägen uppges omges av ung gran och tall. På häradskartan från 1897–1901 är området skogbeväxt (se fig. 5).

Således har området inte varit bebyggt eller odlat de senaste 400 åren, utan fram till tidigt 1800-tal varit avsett för kronans jakt, såvitt det kunnat utrönas av det äldre kartmaterialet.

I det äldre kartmaterialet återfinns även två vägsträckningar, en inom och en i direkt närhet av utredningsområdets västra del. Sträckningen direkt utanför utredningsområdets östra begränsning har samma dragning som dagens Runtunaväg och återfinns på 1699 års karta samt på Generalstabskartan från 1877. Intressant nog återfinns denna sträckning inte på Häradskonomen från ca 1900 utan återkommer först på ekonomiska kartan från 1958.

På 1809 års karta återfinns den vägsträckning som löper i utredningsområdets västra del och som fortfarande delvis finns kvar (objekt 1). På

denna karta, och på de efterföljande kartorna från 1830 och häradskonomen från ca 1900, har vägen en rak sträckning (se fig. 5 och 7). Först på den ekonomiska kartan från 1958 återfinns den kurva som vägen har idag i den södra delen. Inga spår kan ses av den äldre vägen i den södra delen. Vägen har i och med utredningen registrerats i KMR som en övrig kulturhistorisk lämning, eftersom den saknar formelement och fortfarande är i bruk, med lämningsnummer L2021:8151.

Som kuriosas kan även nämnas att det vid rektifiering av kartmaterialet visade sig att den gränsmarkering som är utsatt på 1809 års karta sammanfaller med den domarring som registrerad strax nordväst om utredningsområdet (L1984:1325, se fig 7). Beskrivningen av domarringen är likartad i Forsök och i lantmåteriförrättningen från 1809, det vill säga med en sten i mitten och sex omkringliggande.

Fig. 5. Utsnitt från häradskartan från cirka år 1900 med utredningsområdet markerat med blått. På denna karta syns en väg (objekt 1) med rak sträckning genom UOs västra del. Som synes är inte Runtunavägen med på denna karta.

Fig. 6. Utsnitt från ägomättningskarta 1699 med utredningsområdet markerat med blått. Här syns Runtunavägen i kanten av utredningsområdets östra del.

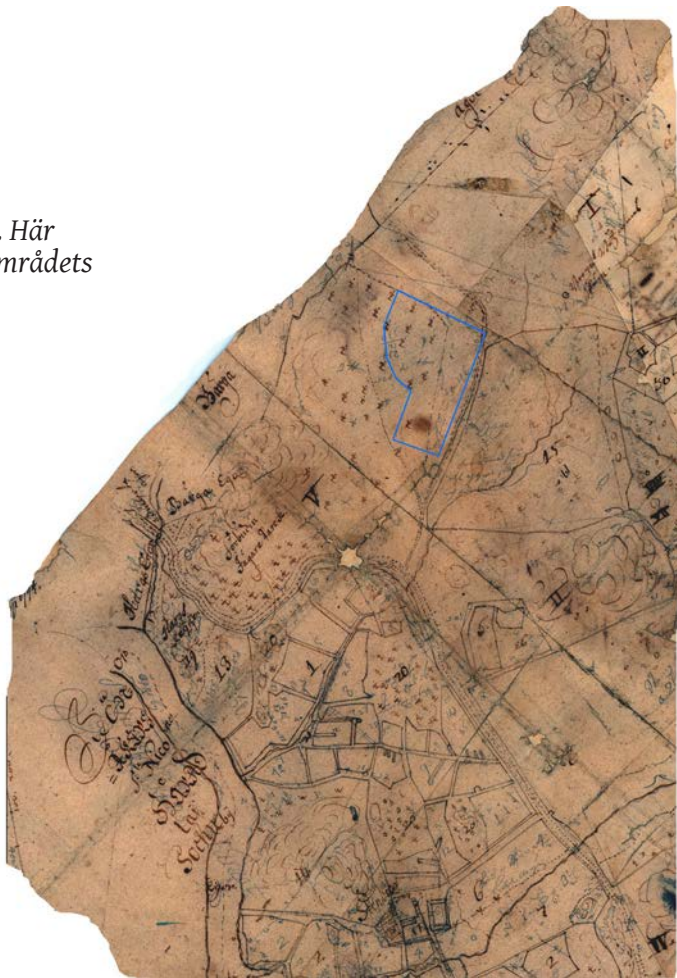

Fig. 7. Utsnitt från gränsbestämningskarta 1809 med utredningsområdet markerat med blått. Även på denna syns den väg som har en rak sträckning genom UOs västra del. Gänsmarkeringen med nummer 16 syns sammanfalla med domarringen L1984:1325. Runtunavägens område omfattas ej av denna karta.

Fältinventeringen

Området bestod som nämnts ovan av tallplantering och också av slybeväxt blockig morän, omväxlande med flera partier av sumpig mark. Vid inventeringen var siktförhållandena relativt goda trots den täta växtligheten.

Vid fältinventeringen påträffades 7 objekt, varav ett utgjordes av den ovannämnda vägsträckningen (objekt 1) och övriga av lämpliga boplatslägen (objekt 2-7). I övrigt påträffades inga synliga lämningar ovan mark. De sex objekt som utgjorde goda boplatslägen var samtliga belägna på mindre plåtåer inom utredningsområdet och i syd- och östsluttning.

I den västra kanten av området löper den äldre vägsträckningen som syns i det historiska kartmaterialet som nämnts ovan. Under perioden mellan kartläggningen för häradskartan omkring 1900 och den ekonomiska kartan från 1958 har vägen fått en ny sträckning. Vägen har inga synliga konstruktionsdetaljer utom i den södra delen, vilken sammanfaller med den nya delen som syns på den ekonomiska kartan. Här finns en uppbyggd vägbank ungefär 0,4 m hög och ca 3-4 meter bred. Vägen används idag som brukningsväg och för rekreation.

Sökschaktning

Vid den efterföljande sökschaktningen upptogs totalt 21 schakt inom de 6 objekt som vid fältinventeringen ansetts som möjliga lägen för förhistorisk boplat.

Schaktens storlek varierade mellan 1,5 – 4 m bredd och 2 – 9 m längd samt ett djup på intill 0,4 meter. Det visade sig att jordmånen i de delar som inte var alltför sank bestod av lerig silt och morän med inblandning av stenblock. Inom ett par objekt framkom berg direkt under grässvålen.

Inga indikationer på fornlämning kunde konstateras i något av schakten.

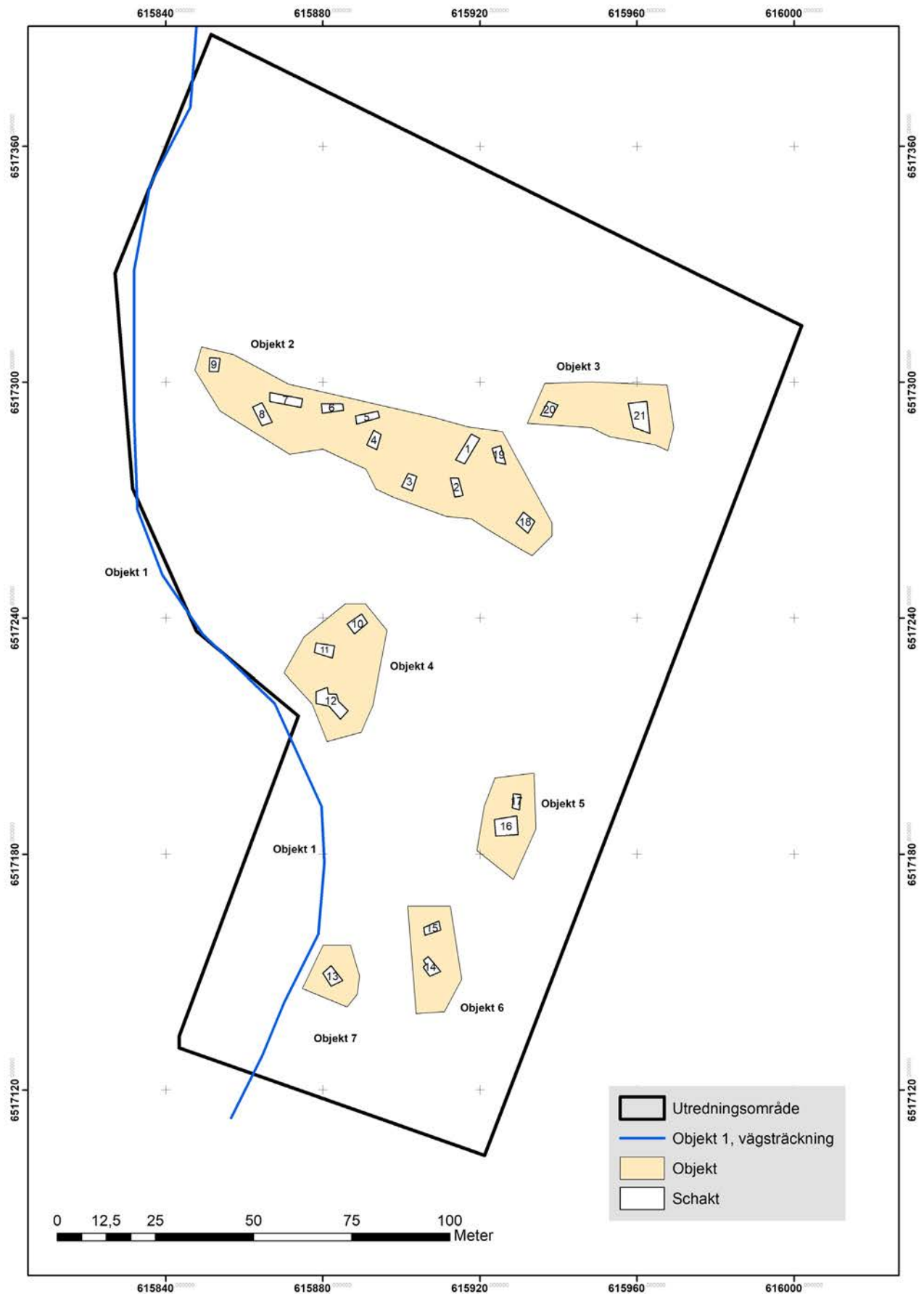

Fig. 8. Schaktplan med de sju påträffade objekten utsatta samt grävda schakt inom objekt 2-7

REFERENSER

Digitala källor

Fornsök, Kulturmiljöregistret,
Riksantikvarieämbetet

Sveriges Geologiska Undersökningar (SGU)
kartgenerator, jordartskartan.

Kartmaterial

Lantmäterimyndighetens arkiv:
Ägomätning 1690. Akt 04-HEO-05

Ägomätning 1699. Akt 04-HEO-3

Gränsbestämning 1809. Akt 04-HEO -61

Arealavmätning 1830. Akt 04-HEO-69

Rikets allmänna kartverks arkiv:
Häradsekonomiska kartan, 1897-1901. Bladet
Nyköping, Akt: J112-56-5

Ekonomiska kartan 1958. Bladet Nyköping Akt
J133-9h3d60

Generalstabskartan, 1877, bladet Norrköping,
Akt: J243-56-1

BILAGA I. OBJEKTTABELL

Objekt-nummer	Lämnings-typ	Antikvarisk status	Kommentar
Objekt 1	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Färdväg, ca 300 m lång N-S (inom UO), ca 3-4 m bred. Den södra delen är tillkommen under 1900-talet och har ställvis en synlig vägbank, ca 0,4 m hög. Den norra delen har ej någon synlig uppbyggnad.
Objekt 2	Boplatsläge	Ej kulturhistorisk lämning	Boplatsläge, ca 100 x 25 m, VNV-ÖSÖ. ca 30-35 m.ö.h. Sydsluttning längs med bergskant. Jordmånen bestod av morän och lerig silt. Inom objektet upptogs 11 sökschakt. Inget av antikvariskt intresse påträffades.
Objekt 3	Boplatsläge	Ej kulturhistorisk lämning	Boplatsläge, ca 35 x 13 m, Ö-V ca 30-35 m.ö.h. Beläget på mindre platå. Beläget väst om bergsklack. Jordmånen bestod av morän, lerig silt samt att berget påträffades relativt ytligt. Inom objektet upptogs 2 sökschakt. Inget av antikvariskt intresse påträffades.
Objekt 4	Boplatsläge	Ej kulturhistorisk lämning	Boplatsläge, ca 35 x 25 m, N-S ca 30-35 m.ö.h. Beläget på platå. Jordmånen bestod av stenig morän, samt lerig silt. Inom objektet upptogs 3 schakt. Inget av antikvariskt intresse påträffades.
Objekt 5	Boplatsläge	Ej kulturhistorisk lämning	Boplatsläge, ca 35 x 13 m, N-S ca 30 m.ö.h. Beläget på mindre avsats. Jordmånen bestod av stenig morän, samt lerig silt. Inom objektet upptogs 2 schakt. Inget av antikvariskt intresse påträffades.
Objekt 6	Boplatsläge	Ej kulturhistorisk lämning	Boplatsläge, ca 25 x 11 m, N-S ca 30 m.ö.h. Beläget på mindre avsats. Jordmånen bestod av stenig morän, samt lerig silt samt att berget påträffades realtvt ytligt.. Inom objektet upptogs 2 schakt. Inget av antikvariskt intresse påträffades.
Objekt 7	Boplatsläge	Ej kulturhistorisk lämning	Boplatsläge, ca 14 x 12 m, NNV-SSÖ ca 30-35 m.ö.h. Lätt östsluttande platå. Jordmånen bestod av stenig morän, samt lerig silt. I västra delen av schaktet påträffades omrörda fyllnadsmassor tillhörande väguppbyggnaden. Bestående av större sten samt jord. Inom objektet upptogs 1 schakt. Inget av antikvariskt intresse påträffades.

BILAGA 2. SCHAKTTABELL

Objekt-nummer	Schakt nr	Cirka mått (m)	Djup (m)	Beskrivning
Objekt 2	1	7,5 x 2,5 m, NNV-SSÖ	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt.
Objekt 2	2	5 x 2 m, N-S	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt. Schaktets södra del sank med lera.
Objekt 2	3	4 x 2,5 m, NNÖ-SSV	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt.
Objekt 2	4	4 x 2,5, NNÖ-SSV	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt.
Objekt 2	5	6 x 2 m, Ö-V	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt.
Objekt 2	6	5,5 x 2 m, Ö-V	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt.
Objekt 2	7	8 x 2, Ö-V	0,1-0,3	. Morän följt av lerig silt.
Objekt 2	8	5,5 x 2,5, NV-SÖ	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt.
Objekt 2	9	3,5x2,5, N-S	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt
Objekt 2	18	4 x 4, NNÖ-SSV	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt. .
Objekt 2	19	4 x 2, N-S	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt. .
Objekt 3	20	4 x 3, NNV-SSÖ	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt. .
Objekt 3	21	7 x 4,5, N-S	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt. .I södra delen av schaktet kom berget relativt omedelbart under torven.
Objekt 4	10	4,5 x 3, NÖ-SV	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt. .

Objekt-nummer	Schakt nr	Cirka mått (m)	Djup (m)	Beskrivning
Objekt 4	11	4,5 x 3 m, Ö-V	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt.
Objekt 4	12	9 x 4 m, NV-SÖ	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt. Ansluter till större block i schaktets nordvästra hörn
Objekt 5	16	4,5 x 5,5, Ö-V	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt.
Objekt 5	17	3 x 2, N-S	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt. I norra delen av schaktet kom berget relativt omedelbart under torven.
Objekt 6	15	4 x 2, ÖNÖ-VSV	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt.
Objekt 6	14	4,6 x 2-3, NV-SÖ	0,1-0,3	Morän följt av lerig silt.
Objekt 7	13	4,5 x 3, NV-SÖ	0,1-0,3	. Morän följt av lerig silt.

Inför arbete med detaljplan genomförde Arkea kulturmiljö AB en arkeologisk utredning av del av fastigheten Helgona-Berga 3:1, i Helgona socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. I närheten av utredningsområdet fanns ett gravfält samt några ensamliggande stensättningar. Fornlämningsbilden samt områdets topografiska läge gjorde att Länsstyrelsen i Södermanland beslutade om utredningen vars syfte var att fastställa om utredningsområdet innehöll fornlämningar. Utredningen utfördes i november 2021. Inga fornlämningar påträffades, dock finns i västra gränsen av området en väg som går tillbaka till tidigt 1800-tal och som har ett kulturhistoriskt värde.

